

[Az I. rész itt olvasható.](#)

A Képes Krónika alapján a következőképpen őrződött meg a legenda:

„Látja pedig Boldog László herceg, hogy egy pogány egy szép magyar leányt hurcol magával lova hátán. Szent László herceg azt hitte, hogy ez a váradi püspök leánya, és bár súlyos sebet kapott Szög nevű lován, mégis azon nyomban üldözésre indult. Mikor pedig olyan közel ért, hogy lándzsavégre kapja, ez semmiképpen sem sikerült, mert sem az ő lova nem futott gyorsabban, sem amannak a lova nem maradt le valamicskét: mintegy karnyújtásnyira volt a lándzsa a kun hátától. Így kiáltott tehát Szent László herceg, a leányhoz: «Szép húgom, ragadd meg a kunt az övénel, és vesd magad a földre». Ez meg is történt. Miután pedig Boldog László herceg a földön fekvő kunra vetette volna lándzsáját, meg akarván ölni a leány nagyon könyörgött : ne ölje meg, hanem bocsássa el. Ebből látszik, hogy az asszonyokban nincsen hűség, mert talán fajtalan szerelemből akarta megszabadítani. A Szent herceg azonban hosszú ideig bírkózott a kunnal, s miután a lány a kun inát elvágta, megölte. De a nő nem volt a püspök lánya. »(Részlet)

A templomok térelrendezésében mindig az északi oldalon található meg a freskó. Ennek oka a kutatók szerint a „szertartásos” beosztás. Ennek alapján az észak felé eső ablaktalan, sötét oldalon ülnek a nők még ma is, a délre eső ablakos, világos oldalon ülnek a férfiak, éppen ezért vannak ott a falfestmények. Ezt a szertartásos beosztást találjuk a sztyeppi jurtákban, Plutarkhosznál is az Isz és Oziriszben. A fentiek szerint tehát már a kereszténység előtti hagyományokban a világosság a férfi, a sötétség a női oldal párhuzamában jelentkezik.

A falképeken a világosságot Szent László, a sötétséget a kun vitéz és a leány együttesen jelenítik meg. A falképek helységenként változnak, mindenütt lehet egyedi motívumokat felfedezni, de ha végigtekintjük a mai mintegy 30, többé-kevésbé jó állapotban fennmaradt XIV. század eleje és a XV.század második fele között keletkezett falfestmény-ciklust, és hozzávesszük a Képes Krónika, a Thuróczi-krónika és az Anjou legendárium ábrázolásait, amelyek a kerlési csatához kapcsolódnak, így a következő jelenet-típusokat és ezek variánsait találhatjuk meg:

1. A bevezető jelenet - Várjelenet: Királyi kihallgatás a várban amelynek során Huszka József véleménye szerint (Szent László-legenda székelyföldi falképekben. Archeológiai Értesítő) az apa a lánya megmentéséért könyörög (Gelence, Homorod-Szentmárton) vagy a hadba vonuló királyt megáldja a váradi püspök, míg a király fogadalmat tesz (Gelence, Bögöz).
2. Kivonulás. A magyar lovasság - többnyire páncélos lovagok - felvonulása. (Gelence)
3. Ütközet (a magyar és a kun sereg között), amelyet cserhalmi vagy kerlési néven is ismerünk. (Gelence)
4. Üldözés közben általában lovas párharc László és a lányrabló kun között. Mindketten lándzsával, vagy a kun nyergéből hátrafordulva nyilaznak (Gelence).

5. Az Anjou legendárium mellett több felvidéki és székelyföldi legendaábrázolás még egy másik jelenettel – a Pihenés egy fa alatt jelenetével ér véget. A fa többnyire hársfa, a lovak sokszor a fához kötve állnak, fegyverek a fára akasztva vagy hozzá támasztva láthatók. A pihenés többnyire összekapcsolódik a fejbenezés motívumával. Ez az érdekes kép most nem látható Gelencén, de nincs kizárva hogy a szentély gótikus átépítéséig a diadalív északi oldalán látható volt. Azonban megtalálható a Birkózás jelenete.

6. Más helységekben a ciklust további, nem szorosan az epizódhoz tartozó jelenetek zárják le, pl. hazatérés, koronázás, (Bántornya) a kunok meghódolása vagy az elesettek eltemetése (Homorod-Szentmárton). Gelencén viszont a lefejezés motívummal záródik.

A képsorok értelmezésében, rokonításában, ill. végső eredetük feltárásában László Gyula régész-professzor végzett úttörő munkát. Azóta is az ő nézetei maradtak általánosan elfogadottak. Az ő megállapítása szerint az ábrázolások mögött „eurázsiai ősi monda rejlik”: a leányszerző, leányrabló séma. A falképek leányrablás témája tehát a magyar átalakulás kényes fejezetének színes tragédiákkal teli emléke. A magyar népszokások között ma is él a játékos szertartássá vált leányrablás emléke mint az esküvő egyik elengedhetetlen ceremóniája. László Gyula véleménye szerint „a legenda képsorának első jelenetétől eltekintve valamennyi további jelenet honfoglaláskori örökségünk”, jóllehet feltételezhetünk „kétségtelen átfomáló hatásokat, amelyek a honfoglalás és a freskók elkészülte közötti időben ezt a művészetet nyugat felől érték”. László Gyula három jelenet ábrázolást tart nomádkori eredetűnek :

□ a harc lóháton;

□ a küzdelmet lóról leszállva, és ezzel kapcsolatosan a lány segítségnyújtását;

□ a fa alatti pihenő jelenetet;

Az eredménytelen lovas-harcból, a küzdők ill. lovaik világos-sötét színéből a kun szájából néhány ábrázoláson (Kakaslomnic) kicsapó lángból (démonszerű lehelet), azután a birkózási jelenet kompozíciójából, ahol a küzdők egymás derekát vagy vállát fogják (mint ma a szumóban), a lovak egymással való kiegészítő harcából, ahol a ló színe is irányadó lehet (világos-sötét, jó-rossz elem), végül a kun lábának megsebzéséből arra következtet, hogy ezeknek a képeknek a jó és rossz varázsló (sámán, démon) küzdelme volt a mintája. Ez a küzdelem gyakran szerepelt a lovasnomád népek epikájában és folklórájában. Vargyas Lajos néprajzkutató is hakasz, mongol és más belső-ázsiai hős-énekeket vizsgált és megállapította, hogy „...mindenütt úgy birkóznak a hősök mint Szent László és kun vitéz”. A horgasín elvágásának jelenete azért a falkép kiemelkedő mozzanata – állapítja meg tanulmányaiban Gunda Béla-, hogy szinte minden földrész vadász-pásztor kultúrájában megtalálható. A lány segítő mozdulata pedig pontosan megegyezik azzal, amit a magyar hiedelemmondákban a táltos kér az emberektől, amikor bika, vagy csődör alakban kell megvívnia a másik táltossal. Azt kéri ugyanis, hogy üssék vagy vágják ellenfele hátsó bokáját, patáját, horgasínát bottal, baltával vagy vasvillával, ez a módja annak, hogy a vadat vagy jószágot mozgásképtelenné tegyék. Arra vonatkozólag, hogy László és a kun lova egymás csüdjét harapja, valamint, hogy a kunt a lábán sebz meg a lány, „mert csak ott sebezhető”, a magyar táltos-mondákban találhatunk párhuzamokat. A vogul jávorcsillag-énekekben is a hatlábú csodaszarvasnak két hátsó lábát kell elvágni, hogy el lehessen ejteni. Megvannak ennek eurázsiai párhuzamai is az Akhilleusz és Sigfried-mondában, amelyekben a hős szintén csak egy ponton sebezhető.

A sepsikilyéni falfestményen a két ló nem tétlen szemlélője a harcnak, hanem gazdáik mögött ők is összecsapnak, s egymást harapva, marva vívják külön küzdelmüket. A küzdő lovak motívuma megtalálható a honfoglalás előtti keleti művészeti emlékek közt. A Szent Lászlót segítő, gazdáját küzdelmében támogató ló, az ember és ló nomádkori ősi közösségét árulja el. A küzdelem az ősi magyar mondavilág része is: a lovak nem közönségesek, hanem egymással küzdő táltosok.

A végső jelenetről az írott források hallgatnak. Ennek a jelenetnek is különös figyelmet szentel László Gyula. A megpihenés jelenete a leányszerző epikai séma egyik, Eurázsia-szerte ismert toposza, ahol Szent László a kunnal való viaskodás után, lovát fához kötve, fegyvereit a fára akasztva, fejét a megmentett lány ölébe hajtva megpihen. Ez a tipikusan keleties motívum László Gyula szerint bizonyítéka a legenda pogánykori eredetének. A leány több ábrázoláson is „keleties kedveskedéssel” a vitéz haját tisztogatja. Ugyancsak László Gyula figyelmeztet rá, hogy a fára akasztott fegyverek, a pihenés a „fejbenezés” kedveskedése a soron következő nász előjelei.

A legenda alapjául szolgáló kozmikus világkép világfa motívuma megvolt már az avaroknál is. A fa többnyire három ágú az ábrázolásokon. Moser Zoltán figyelt fel a hármasságú szám jelentésére, amikor rátalált a Három árva balladában a harmichárom ágú fára. Szerinte a faábrázolások nem véletlen háromágúak valószínű, hogy a háromágú fa a kereszttel azonos jelentésű vagy tartalmú. Kutatásaiban ő is felismeri a fa „világfa” vagy „életfa” funkcióját. E hármasságot a szimmetriáliális kompozíció hozza, amely Hermann Weyl szerint keleti eredetre utal.

A legenda végén tegyük fel a kérdést, hogy valójában ki is az a lány? A nép talán gúnyból a „püspök lányának” ismeri, nevezi, legendaírónk azonban fontosnak tartotta megjegyezni „de nem a püspök lánya volt” ez azonban a középkori keresztény eszmeiségben Szűz Mária kultuszával hozható kapcsolatba.

Tekintettel arra, hogy a falfestmények a középkori Magyarország határterületein vannak, Szent László alakja egy ősi segítő hős emlékével hozható kapcsolatba, mely a Dubnici krónika nyomán őrződött meg a Szent László király utolsó győzelme című legendában. Élete valóban alkalmat adott arra, hogy a militáns keresztény-pogány konfrontációt illusztrálja, kultusza a tatárokkal majd a belső ellenségként fellépő kunokkal szemben is alkalmazható volt. Boldog László herceg szentté avatása után (III.Béla Várad, 1192 június) a haza bajnokaként, „athleta patriae”-ként a lovagkor ideáljává vált. Az Anjouk szinte családi eredetmondaként népszerűsítették az ellenfeleivel kérlelhetetlenül leszámoló lovag-király történetét.

Nem hagyhatjuk figyelmen kívül a Szent László-legendát valós elemeit keresve, azokat a kutatókat, akik más legendaformáló motívumokat is véltek felfedezni. Vizkelety András, például nyugat-európai lovagi toposzokat ismert fel a legenda-ciklusban – Lukács Zsuzsa, Kurutz Ágnes és Jánó Mihály a keresztény eszmeiséget, azaz a „krisztianizációs és lovagi hősi erények ötvözését” mutatják ki a Szent László-legendát ábrázoláskörben.

Szent László történeti alakjában a magyarság egyetemes mintát ismert föl, így teremtve meg egy sokrétű képi világot. Ez magyarázza, hogy alakjához több keresztény keletkezésű vagy azzal ellentétes elem kapcsolódott. László személyisége képes volt magába olvasztani a pogány hagyományokat és képzeteket, vonzani azt, ami teljesen ellenkezik a kereszténységgel, s ami mint szimbólum rögződött a Belső-Ázsiából jött nép gondolkodásában.

Lehetséges, hogy az újabb kutatások a leírtakhoz sok új ismeretet hozzáadnak, azt kiegészítik, esetenként mást bizonyítanak igaznak. De a tévedés kockázatát is vállalva kutatnunk kell múltunkat, hiszen a magyar történelem hatalmas, szerteágazó és gazdag. Ha a történelem lapjait gondosan és lelkiismeretesen tanulmányozzuk, a múlt ismereteiből tanulságot nyerünk, jövőnk megformálására. „Ne feledjük! A múlt drága vérrrel szerzett szent örökséget hagyott ránk, melyet könnyelműen elvesztegetnünk nem szabad, mert annak minden porszeméért az utókor előtt felelősek vagyunk” (Szabó Károly,1873)

SZAKIRODALOM

- Falvy Károly: A Szent László-legendá falképei. Új Magyarország magazin 289,13-14., (1993)
- Jánó Mihály: Gelence, BAÁSZ Kiadó, Sepsiszentgyörgy, (1994)
- Kiszely István: A magyarság őstörténete (Mit adott a magyarság a világnak) I-II kötet, Püski Kiadó Bp., (1996)
- László Gyula: A Szent László–legenda középkori falképei, Bp., (1993)
- László Gyula: A népvándorlás lovas népeinek ősvallása, Kolozsvár, (1946)
- Magyar Zoltán: Szent László a magyar néphagyományban, Osiris Kiadó Bp., (1998)
- Magyar Zoltán: A lilomos herceg, Európa Könyvkiadó, Bp., (2000)
- Móser Zoltán: Az ősök udvarában. Fekete Sas Kiadó, Bp., (2001)
- Varga Géza: A magyarság jelképei, Írástörténeti Kutató Intézet, Bp., (1999)
- Vargyas Lajos: Magyar népballadák, Európa Könyvkiadó Bp., (1994)
- Vizkelety András: Nomádkori hagyományok vagy udvari-lovagi toposzok Irodalomtörténeti közlemények. 3. szám 253-275., (1981)

Írta: Kis Emese

2015. május